

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2021–2024

HEINOLAN KAUPUNGIN ESI- JA PERUSOPETUS

SUUNNITELMAN LAATINEET PIA HELANDER, JANI ALATALO, RIIKKA HÄMÄLÄINEN JA
VILLE HÄYRINEN

Sisällys

1. Johdanto	2
Tasa-arvosuunnitelma	2
1.1 Tasa-arvo	2
1.2 Yhdenvertaisuus	3
2. Toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi	3
2.1 Tasa-arvon edistäminen kouluissa, päiväkodeissa ja oppilaitoksissa.....	3
2.1.1 Sukupuolittietoisuus opetuksessa	4
2.1.2 Tasa-arvoa edistävä oppimateriaali.....	4
2.1.3 Sukupuolittietoinen ohjaus.....	4
2.2 Kaikki syrjintä on kiellettyä.....	4
3. Tasa-arvon edistäminen ja syrjinnän ehkäisy.....	5
3.1 Puhutaan	5
3.1.1 Esiopetus	5
3.1.2 Perusopetuksen vuosiluokat 1–2	5
3.1.3 Perusopetuksen vuosiluokat 3–6	5
3.1.4 Perusopetuksen vuosiluokat 7–9	6
3.2 Puututaan	6
4. Tavoitteet ja aikataulu	6
5. Vastuhenkilöt, koulutus ja tiedotus.....	7
6. Arviointi ja selvitys oppilaitoksen sekä koulujen tasa-arvotilanteesta.....	7
Materiaalit:	7

1. Johdanto

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman tarkoituksena on edistää esi- ja perusopetuksessa tehtävää tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä. Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma sekä yhdenvertaisuussuunnitelma laaditaan ja päivitetään yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden kanssa.

Tasa-arvosuunnitelma

Tasa-arvolain mukaan oppilaitokset ovat velvollisia laatimaan toiminnan kehittämiseen tähtäävän tasa-arvosuunnitelman eli toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman. Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma on työkalu, joka tukee sukupuolten tasa-arvon edistämistä kaikessa oppilaitoksen toiminnassa. Velvoite suunnitelman laatimiseen koskee kaikkia koulutusta järjestäviä oppilaitoksia.

Koulutuksen järjestäjä vastaa, että oppilaitokset laativat toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman. Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää:

- selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta
- tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi
- arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista.

Erytistä huomiota tulee kiinnittää, että tasa-arvon edistämistyö on jatkuvaa ja suunnitelmallista. Huomioita tulee kiinnittää muun muassa opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintasuoritusten arviointiin sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen sekä poistamiseen.

Heinolassa esi- ja perusopetusta antavat koulut ja päiväkodit noudattavat yhteistä tasa- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa.

1.1 Tasa-arvo

Suomi on monin tavoin sitoutunut edistämään sukupuolten tasa-arvoa. Tähän velvoittavat perustuslakimme ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Tasa-arvotyöllä edistämme sitä, että kaikkien ihmisten osaaminen tulee ihmisten itsensä ja yhteiskunnan käyttöön.

Sukupuolittuneisuuden ja erottelun vähentämien ja purkaminen ovat tasa-arvotyön keskeinen pyrkimys. Tasa-arvon vaatimus saa vielä syvällisemmän ja moniulotteisemman sisällön, kun tasa-arvotyön lähtökohdaksi hyväksytään myös sukupuolen moninaisuus.

Tasa-arvo tarkoittaa samanarvoisuutta. Tasa-arvolain päämäärä on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien sekä muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista. Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 5 §

Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen sekä työnantajien tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 6 c §

Tasa-arvon tavoite ja laaja yhdenvertaisuusperiaate ohjaavat opetuksen kehittämistä. Opetus edistää taloudellista, sosiaalista, alueellista ja sukupuolten tasa-arvoa.

1.2 Yhdenvertaisuus

Kun tasa-arvon käsite viittaa arkikielessä useimmin sukupuolten väliseen tasa-arvoon, yhdenvertaisuus laajentaa tasa-arvon käsitettä. Yhdenvertaisuus tarkoittaa kaikkien kansalaisten tasa-arvoista kohtelua, kaikkien yhdenvertaisuutta lain edessä ja sitä, ettei ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eriarvoiseen asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Yhdenvertaisuuslain mukaan koulutuksen järjestäjän on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan, ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi ja huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Yhdenvertaisuussuunnittelun päämäärä on syrjinnän tunnistaminen, siihen puuttuminen, toiminnan ja käytäntöjen yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi, yhdenvertaisuutta edistävien toimenpiteiden toteuttaminen ja osallisuuden lisääminen.

2. Toimenpiteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Tasa-arvon vastakohta on eriarvoisuus ja eriarvoinen kohtelu voi olla syrjintää. Syrjintää on se, kun henkilöä tai ryhmää kohdellaan eri tavoin kuin muita jonkin ominaisuuden perusteella.

Epätasa-arvoinen kohtelu ja syrjintä voivat olla tahallista tai tahatonta. Ne voivat olla suunnitelmallista ja harkittua tai ne voivat johtua tavoista tai käytännöistä, joihin ei ole kiinnitetty huomiota. On esimerkiksi totuttu puhumaan tai toimimaan tavoilla, jotka loukkaavat, vähättelevät tai sulkevat pois toisia.

Monenlaiset käytännöt ja rakenteet voivat ylläpitää ja tuottaa eriarvoisuutta. Siksi kaikkia käytäntöjä, toimintatapoja ja oppiaineistoja on arvioitava tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta.

2.1 Tasa-arvon edistäminen esiopetuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa

Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 on sitouduttu sukupuolten tasa-arvon edistämiseen monesta näkökulmasta:

- Opetus kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia opinnoissa. Jokaista oppilasta autetaan tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsaa ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja.
- Opetus lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta.
- Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat opetuksen toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavia periaatteita.
- Opetuksen tulee olla sukupuolitietoista. Jokainen oppiaine edistää sukupuolten tasa-arvoa omalla tavallaan.
- Työtapojen, oppimisympäristöjen ja yhteistyökumppaneiden valinnassa kiinnitetään huomiota sukupuolittuneiden asenteiden ja käytänteiden tunnistamiseen ja muuttamiseen.

2.1.1 Sukupuolietoisuus opetuksessa

Oppilaan sukupuoli vaikuttaa helposti siihen, miten häntä kasvatetaan ja millaisia kuvia ja malleja sukupuolesta hänelle tarjotaan. Opettajien tulee tiedostaa stereotyyppiset sukupuolikäsitykset, jotka ilmenevät asenteissa, käyttäytymisessä sekä siinä, miten oppilas kohdataan yksilönä.

Sukupuolietoisuus on hyvän opetuksen tunnuspiirre. Sukupuolietoinen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa oppijassa. Sukupuolietoisessa opetuksessa tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita ja puretaan niitä. Sukupuolietoinen opetus rakentaa johdonmukaisesti sukupuolten tasa-arvoa.

2.1.2 Tasa-arvoa edistävä oppimateriaali

Oppimateriaalilla on merkitystä lasten ja nuorten nais- ja mieskuvan muotoutumisessa ja siinä, minkälaisia käsityksiä oppilaille eri ammateista muodostuu. Oppimateriaaleista tulisi välittyä ennakkoluuloton, avarakatseinen käsitys siitä, mikä on naisille ja miehille sopivaa ja mahdollista, eikä oppimateriaalin tulisi vahvistaa stereotyyppisiä sukupuolirooleja tekstien tai kuvien kautta

Oppimateriaalien kuvituksissa, tarinoissa ja esimerkeissä olisi tärkeää tuoda esiin ihmisten ja perheiden moninaisuutta.

2.1.3 Sukupuolietoinen ohjaus

Jokainen opettaja ohjaa oman opetuksensa yhteydessä - tietoisesti tai tiedostamattaan - oppilaita valintoihin, ammatteihin ja tulevaisuuteen. Sukupuolietoisen ohjauksen keskeinen päämäärä, oppilaan toimijuuden ja toimintakyvyn vahvistuminen, merkitsee hänen kykyään tehdä mielekkäitä oppiaine- ja muita valintoja ja merkityksellisiä suunnitelmia, jolloin sukupuoli ei asetu tiedostamattomaksi rajoitteeksi tai esteeksi. Sukupuolietoisessa ohjauksessa oppilaita tuetaan ja rohkaistaan työelämää, elinkeinorakennetta sekä ammattialoja monipuolisesti ja kriittisesti.

2.2 Kaikki syrjintä on kiellettyä

Tasa-arvolaissa mainitut syrjintäperusteet ovat sukupuoli ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen. Sen mukaan syrjintää ovat välitön syrjintä, välillinen syrjintä sekä seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä. (Tasa-arvolaki 7 §)

Yhdenvertaisuuslaissa mainitut syrjintäperusteet ovat ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja muu henkilöön liittyvä syy. (Yhdenvertaisuuslaki 8 §)

Perustuslaissa syrjintä on kielletty kaikilla henkilöön liittyvillä perusteilla. (Perustuslaki 6 §)

Välitöntä syrjintää on yksilön tai ryhmän kohteleminen eri tavoin kuin muita ilman hyväksyttävää perustetta. Häirintä ja epäasiallinen kohtelu ovat syrjintää. Ohje tai käsky syrjiä on syrjintää.

Välillistä eli epäsuoraa syrjintää on näennäisesti puolueeton käytäntö, tieto tai toimintatapa, joka asettaa toisen tai toiset muita heikompaan asemaan.

Piilosyrjintää ovat vähättely, poissulkeminen, tuen puute ja sivuuttaminen.

Rakenteellista syrjintää on ajattelu, ettei syrjiviä käytäntöjä voi muuttaa.

Esteettömyys tarkoittaa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteutumista niin, että jokainen voi ominaisuuksistaan huolimatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

3. Tasa-arvon edistäminen ja syrjinnän ehkäisy

Heinolassa esi- ja perusopetuksessa sitoudutaan edistämään tasa-arvoa ja ehkäisemään syrjintää eri koulutasoilla lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen. Tyttöjä ja poikia tuetaan opetuksen ja ohjauksen avulla niin, että he voivat tehdä oppiaine-, koulutus- ja uravalintoja yksilöllisten ominaisuuksiensa, vahvuuksiensa ja motivaatiotekijöidensä perusteella.

3.1 Puhutaan

Ensimmäinen tavoite ja toimenpide on puhua enemmän tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. Tarvitaan luontevaa, avointa keskustelua tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta sekä niiden pohtimista yhteisesti.

Koulun kaikkia käytäntöjä, toimintatapoja ja oppiaineistoja arvioidaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta. Edistävätkö tavat, käytännöt ja aineistot samanarvoisuuden toteutumista vai estävätkö ne sitä?

3.1.1 Esiopetus

Esiopetusikäinen rakentaa identiteettiään oppijana ja ryhmän jäsenenä. Esiopetuksessa ei sallita minkäänlaista kiusaamista eikä syrjivää käyttäytymistä. Tasa-arvotyössä esiopetuksen tavoitteena on antaa lapselle mahdollisuus kehittää kykyjään ja tehdä valintoja ilman sukupuolesta johtuvia ennako-odotuksia ja rajoituksia, toiminta kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia. Jokaista oppilasta autetaan tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsaa ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Vanhempien osallistaminen tasa-arvoa edistävään ja perheiden monimuotoisuutta kunnioittavaan kasvatukseen on erityisen tärkeää.

Kysymyksiä, joita opettajien kannattaa pohtia:

- Miten tuetaan sukupuolten välisiä ystävyyssuhteita?
- Haluaisivatko tytöt leikkiä merirosvoa ja pojat prinsessaa?
- Miten toimia tilanteessa, jossa lapsi ilmaisee sukupuoltaan epätyypillisesti?

3.1.2 Perusopetuksen vuosiluokat 1–2

Oppilas rakentaa identiteettiään oppijana ja kouluyhteisön jäsenenä. Koulussa ei sallita minkäänlaista kiusaamista eikä syrjivää käyttäytymistä. Oppilaan rakentaessa omaa sukupuoli-identiteettiään ymmärtävä ja moninaisuuteen myönteisesti suhtautuva opettaja on avainasemassa. Oppilaita opetetaan tunnistamaan sukupuoleen liittyviä odotuksia ja luuloja ja heitä autetaan ymmärtämään, että heidän ei tarvitse rajoittaa omaa toimintaansa niiden mukaan.

Kysymyksiä, joita opettajien kannattaa pohtia:

- Onko tilanteita, joissa ryhmäjako sukupuolen perusteella on ehdottoman tarpeen?
- Miten kannustetaan oppilaita itsenäisiin ja rohkeisiin valintoihin?
- Kasvaako kaikista tytöistä naisia ja pojista miehiä?

3.1.3 Perusopetuksen vuosiluokat 3–6

Oppilaan tulee saada kokea olevansa osa sukupuolten tasa-arvoa edistävää yhteisöä. Tätä tuetaan ottamalla esiin epätasa-arvon kokemuksia ja tekemällä niiden pohjalta muutoksia toimintatapoihin. Oppilaat oppivat arvioimaan, kohdellaanko tyttöjä ja poikia yhdenvertaisesti. Oppilaan tulisi myös pystyä pohtimaan ja arvioimaan omaa toimintaansa sekä tarvittaessa muuttamaan sitä. Opettaja puuttuu oppilaiden keskinäiseen epätasa-arvoiseen käyttäytymiseen. Sukupuolittunutta kiusaamista ja häirintää voidaan ennaltaehkäistä opettelemalla tunnistamaan sitä omassa ja toisten käyttäytymisessä sekä opettelemalla vastustamaan vertaispainetta.

Kysymyksiä, joita opettajien kannattaa pohtia:

- Onko tilanteita, joissa ryhmäjako sukupuolen perusteella on ehdottoman tarpeen?
- Onko oppimateriaaleissa sukupuolirooleja rakentavia malleja?
- Saavatko tytöt yhtä paljon puheenvuoroja kuin pojat?
- Miten tuen oppilasta, joka ei identifioitu vain yhteen sukupuoleen?

3.1.4 Perusopetuksen vuosiluokat 7–9

Jokainen opettaja ohjaa oppilaita sukupuolten tasa-arvoon omassa oppiaineessaan ja kouluyhteisön kaikessa toiminnassa.

Useimmilla oppilailla on jo käsitys sukupuoli-identiteetistään, mutta se voi vielä muuttua. Perinteiset stereotyyppit rajoittavat sukupuolen ilmaisua. Oppilaiden tulisi osata tunnistaa sukupuoleen perustuva ja seksuaalinen häirintä ja tietää, ettei se ole kohteen syytä, ja että tilanteeseen voi saada apua. Oppilaita tuetaan yhteisöllisyyteen, joka ei hyväksy kiusaamista, seksuaalista häirintää, sukupuoleen perustuvaa häirintää, rasismia eikä muuta syrjintää.

Erottelen tietoinen vähentämien ja perinteisten sukupuolirajojen ylittämisen tukeminen opiskelu- ja ammattivalinnoissa on erityisen tärkeää vuosiluokilla 7–9.

Kysymyksiä, joita opettajien kannattaa pohtia:

- Onko tilanteita, että ryhmäjako sukupuolen perusteella on ehdottoman tarpeen?
- Mitä erityistä sukupuoli- ja tasa-arvoisuustietoisuus tarkoittaa omassa oppiaineessani?
- Miten voi rohkaista oppilaita tekemään omien vahvuusalueiden ja kiinnostuksen mukaisia ammatinvalintoja ilman sukupuolirajoitteita?
- Tiedostaako oppilas tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden merkityksen yhteiskunnassa?

3.2 Puututaan

Toinen tavoite ja toimenpide on puuttua eriarvoiseen kohteluun herkemmin, nimetä se ja saattaa kaikkien tietoon kenelle kertoa, jos tulee kohdelluksi tasa-arvon tai yhdenvertaisuuden vastaisesti. Opettajan, rehtorin ja esimiehen tehtävä on lopettaa eriarvoinen kohtelu.

Eryistä huomiota kiinnitetään seksuaaliseen ja sukupuolen perusteella tapahtuvaan häirintään:

- Häirintä luo kiusallisen, leimaavan, halventavan, nöyryyttävän tai uhkaavan ilmapiirin. Häirintä voi olla sanallista, sanatonta tai fyysistä. Se loukkaa yksityisyyttä tai koskemattomuutta.
- Älä hyväksy häirintää. Jos huomaat tai koet häirintää, osoita ettet hyväksy sitä. Älä ole hiljaa tilanteessa, jossa sinuun tai johonkin toiseen kohdistuu häirintää. Jos häirintä ei lopu heti, kerro opettajalle tai esimiehelle. Jos he eivät toimi, kerro toiselle opettajalle tai toiselle esimiehelle. Älä jää pohtimaan asiaa yksin.
- Vaikka kiusaaminen ja häirintä ovat usein ryhmäilmiöitä ja niistä tiedetään laajasti, niistä vaietaan. Vaikeneminen voi osoittaa hyväksymistä, välinpitämättömyyttä ja alistumista. Kerro koulutovereillesi kokemuksestasi tai havainnoistasi. Puhu niistä. Osoita että välität.

4. Tavoitteet ja aikataulu

Heinolan kaupungin esi- ja perusopetuksen tasa-arvosuunnitelma laaditaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Siinä määritellyt tavoitteet ja toimintamuodot koskevat kaikkia perusopetuksen kouluja ja esiopetuksen toimipisteitä. Heinolan kaupungin esi- ja perusopetuksen tasa-arvosuunnitelma on Heinolan esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien liite.

Koko Heinolan esi- ja perusopetuksessa noudatetaan seuraavia tavoitteita vuosina 2021–2024

- Henkilökunnan kanssa on käyty läpi tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma.
- Henkilökunta tiedostaa, miten omassa työssään he voivat edistää tasa-arvoajattelua ja yhdenvertaisuusajattelua
- Koulun johtoryhmä tms. huolehtii, että arvioinnissa ja opetuksessa toteutuu tasa-arvo ja yhdenvertaisuus
- koulu- ja oppilaitoskohtainen arviointi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta kirjataan lukuvuosikertomukseen. Arviointiin osallistetaan myös lapset ja nuoret.

5. Vastuuhenkilöt, koulutus ja tiedotus

Jokaisessa koulussa ja päiväkodissa rehtori/johtaja johtoryhmän kanssa huolehtii tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumisesta.

6. Arviointi ja selvitys oppilaitoksen sekä koulujen tasa-arvotilanteesta

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittymistä sekä siihen liittyviä toimenpiteitä arvioidaan Heinolassa vuosittain rehtorien ja päiväkodinjohtajien kokouksessa sekä lisäksi koulujen ja oppilaitosten vuosittaisissa itsearviointipäivissä.

Lisäksi tietoa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumisesta saadaan opiskelijoiden osalta kouluterveyskyselyistä.

Materiaalit:

Tasa-arvotyö on taitolaji – Opas sukupuolen tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa - Opetushallituksen julkaisu 2015

http://www.oph.fi/download/173318_tasa_arvotyö_on_taitolaji.pdf

Tasa-arvolaki:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Yhdenvertaisuuslaki:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Lapsen oikeuksien sopimus (YK)

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/>

Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa (Maailman terveysjärjestö WHO)

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246>